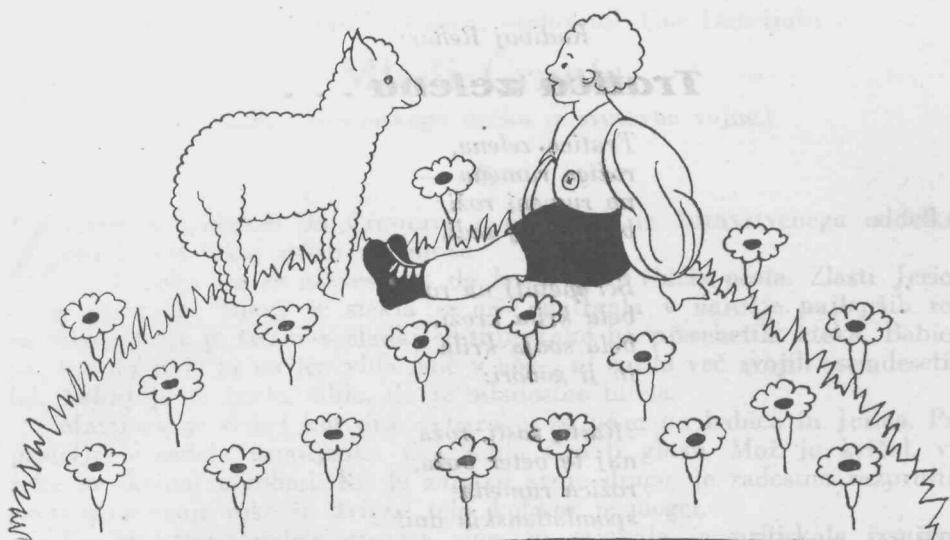

Radivoj Rehar:

Mamica, mamica, ali še veš?

*Mamica, mamica, ali še veš,
kakšno si punčko mi nekdaj kupila?
V krilcu je svilnatem, s kapico žametno,
sama sedela in sama hodila.*

*Mamica, mamica, ali še veš,
kakšno si kanglico nekdaj mi dala?
Kanglica pisana, lépo porisana,
sama je vodo zajemati znala.*

*Mamica, mamica, ali še veš,
kakšno si barko mi nekdaj prinesla?
Z jadri rdečimi, v petru šumečimi,
plavala varno je sama brez vesla.*

*Mamica, mamica, reci, zakaj
punčka ta moja več sama ne hodi,
kanglica pisana ni več porisana,
barka več sama ne plava po vodi?*

*— Dete, oј dete ti moje nevedno!
Taka, prav taka kot nekdaj je bila,
punčka še zdaj je in barka in kanglica:
ti samo zrastle si, se spremenila.*

Radivoj Rehar:

Tratica zelena . . .

*Tratica zelena,
rožica rumena —
na rumeni roži
bel metulj sedi.*

*Bel metulj na roži
bela krila kroži,
bela svoja krila
in ji govori:*

*»Rasti, rasti, roža,
naj te peter boža,
rožica rumena
spomladanskih dni!*

*Z mano boš cvetela,
z mano hrepenela,
dokler mrzla slana
naju ne umori...«*

Danilo Gorinšek:

Trobentice.

*To žarijo vse poljane,
da očesu vid zaslanja!
Je li živa to resnica
ali le begotna sanja?*

*Ni begotna sanja v blesku,
le trobentice so vzklike.
Bogec nam jih je prebudil,
da bi pomlad nam znanile.*

*To blestijo vse poljane!
Brez prestanka, brez miru
trobijo trobentice nam:
»Bogu čast, pomlad je tu!«*

Češki spisal Jar. Fr. Urban, poslovenil Tine Debeljak:

Mladi Črnuta.

(Zgodba slovenskega dečka iz svetovne vojne.)

5.

Zvečer je pritekel do Črnutove kočee vojak iz zdravstvenega oddelka, naj bi vsi takoj prišli v bolnico.

Otroka sta se razveselila, da bosta zdaj videla očeta. Zlasti Jerica se je radostila. Takoj je stekla iz hiše, natrgala v naročje najlepših rož in srcece se ji je treslo v sladki slutnji, kako bo presenetila ateka. Babica pa, kot da ji je ta novica vlila moč v noge, ni čutila več svojih osemdesetih let. Nekaj jo je gnalo, sililo, da je mladostno hitela.

Martinek je stekel kot ptič v barako, za njim pa babica in Jerica. Pri postelji je sedela usmiljenka in gladila Črnuto glavo. Mož je kričal, vil roke in škripal z zobmi. Ko je zapazil svoje drage, je radostno razprostrl proti njim svoje roke in dvignil telo, kolikor je mogel.

Ko je babica videla svojega sina, je zajokala in pritiskala izsušene ustnice na njegova usta, ki so šepetala: »Mamica draga!« S tresočo se roko je objela sinov tilnik in mu lahno položila glavo na blazino.

»Moj dragi Ivan, le mirno leži!« mu je ljubeznivo rekla.

»Atek, tu imaš rožice, tu jih imaš! Zunaj je pomlad. Imamo že piške Atek, atek, kdaj pa prideš domov?« je žgolela Jerica, ne zavedajoč se groznega trenutka.

»Otroka moja draga, moram vaju zapustiti. Imejta se rada in ljubita babico...« Utrudljivo je oče slovkval. In spet je zaškrtal z zobmi in oči so se mu obrnile.

»Ivan!«

»Atek!«

»Tako sem se vas veselil, a zdaj...« Žile na sencih so se mu modro napele.

»Pojdita sem, otročiča moja!« In privil je Martinka in Jerico k sebi in ju poljubljal. Babica je morala sesti na stol, ki ji ga je ponudila strežnica.

»Martinek, to ti položim na srce: ne hodi v te nesrečne rudnike! Izpijejo ti dušo in kri — — — K stricu v Loče pojdi in ne zapusti Jerice... Hotel sem — — —« V tem hipu je naglo odtrgal roko od glave svojih otrok in se prijel z vso močjo za svojo glavo — toliko, da si ni izrval las. Zagrizel se je z zobmi v ustnice, zavpil od bolesti in se stisnil vase. Izbuljene oči je uprl v praznino in mirno obležal.

»Ateka je zelo zabolelo... Pa zdaj mu je že odleglo —« je zašepetnila Jerica babici, ki je planila k ležišču.

»Da, odleglo...« je zavzdihnila in prikimala z glavo. S tresočimi se rokami je zablodila čez Ivanov obraz in mu zaprla oči. Ni mogla več niti zaplakati.

Martinek je spoznal, da se je ta trenutek zgodilo nekaj groznega. Zaječal je in se vsebolj pritisnil k babici, ki se je vsa tresla v pritajenem joku.

Jerica je položila šopek belih rož očetu na prsi.

»Ko se zbudi, se bo razveselil,« je rekla Martinku v otroškem zaupanju. Martinek ji ni odgovoril, le globoko jo je pogledal... Ona mu je padla v naročje in on jo je poljubljal v joku — — —

»Poljubita še zadnjikrat ateka!« je v solzah rekla babica in se sklenila nad sinovo glavo, da mu poboža lase.

Martinek, ki je še držal Jerico v naročju, se je približal očetovemu čelu in ustnicam. Ko je poljuboval očetove ustne, ga je zazebló od smrti. »Pojdita, sirotil! Zdaj nimata nikogar več. Zbogom, Ivan! Spavaj sladko, moj sin!«

Oklevajoč in zmučena je odhajala babica od postelje.

Tretjega dne so v spremstvu vojaške godbe nesli vojaki Črnuto v beli, nepobarvani rakvi na pokopališče, nedaleč od šole. Babica je šla z otrokoma za rakvijo kot iz drugega sveta. Tudi stari učitelj in zastop vaščanov je pospremil Črnuto na poslednji poti.

Solnce se je smejalo v modrikasti zarji. Mangart na eni in Rombon na drugi strani sta kot mogočna velikana, vzpeta proti nebesom, klicala v svetlo modrino grozno kletev na tiste, ki so vrgli ljudi v tako muko.

Babica se je vračala z otrokoma od pogreba. V ušesih ji je zvenela vojaška godba in poslednje besede, ki jih je spregovoril nad rakvijo učitelj, stric Slokar:

»Bodi blagemu pokojniku časten spomin!«

A prej ko se je teden srečal s tednom, so tudi babico položili v grob. Smrt sinova ji je prizadela...

Tako sta Martinek in Jerica ostala sama, zapuščena. Nekdo ju pa ni zapustil in se je še bolj navezal nanja: stari Pavletič. Vsak dan je prihajal k njima, ju tolažil v njiju žalosti in ni pustil, da bi gladovala.

Za svojo rodbino, ki je brez utehe izgubljala dni, internirana v göllersdorfskem taboru, ni mogel skrbeti, in tako je svojo ljubezen vsaj deloma prenesel na nesrečni siroti Črnutovi.

6.

Doma se Martinek ni več dobro počutil. Vse se mu je zdelo pusto, prazno in imel je občutek, kot bi se hotel podreti nanj strop. Bilo mu je tesno. Nekaj težkega ga je nagibalo k pobitosti. Kot mu je prej bil dom mil, topel, tako ga je zdaj mrazil s hladnostjo, zapuščenostjo in spomini. Vse ga je spominjalo na skupno življenje z očetom in babico, na skupne težnje. Kar ga je še veselilo, je bil le vsakdanji obisk grobov.

Dolgo ni imel poguma, da bi pisal stricu v Loče o dogodkih zadnjih dni. Ni namreč strica tako dobro poznal in ga ni hotel nadlegovati in ga obteževati z novimi skrbmi. Končno je pa sam uvidel, da potrebuje pomoči in nasvetovkušenega človeka, da se mora nečesa poprijeti, ogledati se po delu, kajti dobro je že s svojimi štirinajstimi leti vedel, da postane človek samo z delom pravi človek, koristen član v verigi človeške družbe.

Ali kje naj si poišče dela?

Polagoma je uvideval, da mu ne preostaja drugega ko da stopi v svinčene rudnike, kajti le tako bi mogel ostati blizu Jerice. Ne bi je mogel zapustiti... Kaj bi počela uboga mala sama? Pa vselej, kadar se je domislil rudarske karbidne svetiljke, mu je stopila pred oči grozna slika materine nenadne smrti in na svojem licu je čutil proseči izraz očetovih oči, ki so ga rotile, naj ne hodi v to podzemlje...

Posvetoval se je o tem samo s Pavletičem, sedel in napisal stricu Šimnu vse.

Stric mu je takoj odgovoril. Na preprost in prisrčen način je izročil otroka v božje varstvo, dokler ne prideta k njemu, da se pomenijo o nadaljnjem. Ni pa mogel priti takoj, kajti moral je dobiti prej dovoljenje za prekoračenje meje s Koroškega na Primorsko. Kakor hitro pa ga je dobil, se je napravil na pot in nenadno potrkal na Črnutovo kočo.

Martinek je prišel odpirat. Na prvi pogled je strica spoznal, kajti bil je očetu popolnoma podoben. A ko so vsi trije posedli po izbici, se je razgovoril stric in brez dolgih ovinkov rekel:

»Kot vidim, tukaj ne moreta živeti. Pridita k meni! Dobim vama dovoljenje in preselita se k nam. Počutila se bosta kot doma. Imel sem rad vajinega očeta, zdaj vama hočem biti jaz namesto njega in moji fantje Matija, Andrej in Ivan bodo vajini bratje.«

Simon Črnuti je mislil resno. Drugega dne je obiskal še daljno sorodnico Rakičevo v Srednjem logu. Njej je razodel svoje načrte. Ta je odobraval njegov sklep in ga pohvalila, da se je tako zavzel za ubogi siroti. Zelo jo je tudi zveselilo, da je Črnutova hišica naprodaj. Rakičeva je imela v podnajemu le ubogo sobico za cerkvico in zato se je takoj priglasila za kupca. Stric hišice ni cenil previsoko in tako je bila kupčija brz sklenjena. Tri četrtnine kupne cene je Rakičeva izplačala takoj, ostanek pa da bo plačala kar najhitreje.

Ko je bilo vse to sklenjeno, se je stric spet napotil domov v Loče. Vzel je s seboj takoj nekaj zavojev odej, perila in obleke, da bi otrokoma olajšal preseljevanje.

Jerica je bila srečna, da bo pri stričku in da bo pomagala teti, ki jo bo imela rada. Tudi Martinek je bil zdaj pomirjen. Samo bolelo ga je, da moral zapustiti njemu tako draga grobova. V žalost pa mu je padel žarek radosti, da Loče le niso tako daleč in da bo lahko vsako leto obiskal groba in

kraj, s katerim je zrasla njegova duša in v katerem korenini z vsem svojim bistvom.

Kmalu je prišlo dovoljenje, da smeta čez mejo tudi Martinek in Jerica. Poslovila sta se od vseh znanih, se razjokala na grobeh, kjer sta zasadila divjo trto in planinskih rož, in odšla sta na daljno pot s težkim bremenom na ramah. Pohišstvo, domačo opravo in kože sta pustila v oskrbi Rakičevi, ki se je že preselila v novi dom.

Nista pa šla skozi predor, ampak peš čez Predel. Počasi sta stopala po bregu in Mangartov ščit, ki ju je zjutraj pozdravljal in jima svetil zvečer v spanje, ju je spremljal tudi zdaj.

Zavila sta s krivuljaste poti v dolino, ki je gorela v blesku solca in vrisku zelenja. Njuna pogleda pa sta žalostno begala po kotlini, ustavila se nad vasjo in hitela še dalje, gor k Rombonu, odkoder se je čulo grmenje topov.

»Tja poglej, Martinek, tja nekoliko na desno, tam še pogleduje zvonik naše cerkvice za nama, in tam, malo bolj doli, za tem drevjem, tam je naša hišica... A tamle za šolo pa počiva najin atek in najina babica... Kje pa leži najina mamica? Ne atek ne ti mi nista tega povedala...«

Jerica je pri tem vprašanju prijela Martinka za roko in mu dolgo gledala v oči.

Martinka je zabolelo v srce.

»Danes ti pokažem njen grob,« je odgovoril kot iz sna in umolknil. Le bolj k sebi je pritisnil sestrino telo. Bilo mu je hudo.

Potem pa je umaknil pogled od doline, ki je predstavljala vse njegovo dosedanje življenje, otrl si z dlanjo solzo in se ni več okrenil. Nekaj mu je trgalo srce.

»Pojdi, Jerica, pojdiva v svet!« je zašepetal v solzah.

»In imejva se rada,« je rekla deklica in hitela z drobnimi koraki za bratcem. (Konec.)

Fran Roš:

Gledališče.

*Hej, igrajmo gledališče!
Volk požrešni naj bo Janko,
on pohrusta naj otroke:
Jožeta, Ivanko, Anko.*

*Jaz bom vaša skrbna mati.
Sit bo smrčal volk kosmati,
s pipcem pojdem hrabro nadenj —
ni se treba vam nič bati!*

*Živi skočite otroci
spod klopi kot iz trebuha.
To bo svidenje veselo
in bo konec požeruha!*

*Ko bo vse to doigrano,
tudi volka obudimo,
naj še on vesel bo z nami,
ž njim se v krogu zavrtimo.*

Lea Fatur:

Slava pravičnihih.

Jutrovska pravljica.

Mesec dni hodá od Kaire je dežela, kjer je raslo drevje s svetlo blesketajočim se sadjem — vsak sad je bil namreč drag kamen. Vsak sad je bil pa zašit v platneno vrečico in vsak sad se je svetil, da je jemalo solncu svetlobo in razsvetljevalo noč.

Sultan v Kairi je slišal o čudežni deželi in je jezdil tja s svojimi sedmimi vezirji. Zavzet je izpraševal svoje vezirje: »Kaj naj to pomeni? Tu visé dragotine, kakršnih ne premore moja zakladnica! Utrgal bi sad, pa ne vem, kdo mu je gospodar.«

Vezir Rustem je rekel: »Zlobni duh je navesil te sadove, da mamijo pravične.« — Vezir Muharem je menil: »Kaj ni tvoja vsa zemlja, o sultan? Utrgaj si sad in napolni ž njim svoje zakladnice!« — Vezir Hašim je branil: »Ta sad je podoba paradiža — ne sme se ga dotakniti človeška roka.« — Drugi štirje vezirji so se pa začeli prepirati med seboj o sultanovi pravici do te dragocenosti. Tedaj se je sultan razjezil: »Zanikarni hlapci ste! Ako mi ne poveste tekom dneva pravo resnico, kdo je lastnik tega sadu, ne boste več videli svete Kaire.«

Prestrašeni so se vrgli vezirji na obraze in prosili sultana: »Dovoli nam mesec dni, da raziščemo to skrivnost!«

»Dobro!« je prikimal sultan, »toda, če ne poizveste tekom meseca, čigavo je to sadje, zakaj je zašito v vrečice in zakaj se sveti vsa dežela od njega — tedaj bodo visele vaše glave poleg sadu in oznanjale ljudem vašo nevednost.«

Strah za glavo dela urne noge. Vezirji so potovali ob Nilu in opazovali kraje in ljudi. Zagledali so ob Nilu moža, ki je rezal vrbove šibe in jih vezal v butaro. Poskušal je, da dvigne butaro, a ni mu šlo. Vendar je rezal in vezal nove šibe v butaro. Malo dalje od tega so videli moža, ki je nabiral zeli in metal vse, zrelo in nezrelo v Nil. Kmalu nato so zagledali ob izviru studenca moža, ki je nalival posode drugih, a pustil svojo posodo prazno.

Šli so malo dalje in zagledali so kačo, ki je pičila vsakega mimo idočega, ljudje pa so hodili mimo, kakor da ni nevarnosti. Uro hodá od kače pa so videli ptiča, ki je prišel iz votline in si je zaman prizadeval, da bi se vrnil vanjo.

Dalje so šli vezirji, polni začudenja, in so zagledali debelo tele, ki je sesalo suho kravo in je hujšalo ob tem mleku. Tudi dvema mesarjema so se čudili in ljudem okoli njiju: prvi mesar je prodajal lepo sveže meso, a ga ni kupil nihče; drugi mesar je pa prodajal smrdečo mrhovino in so se zanjo ljudje kar pulili.

Dalje so šli vezirji in čudom so se čudili: Glej drevo, polno platnenih krp, in vsakdo, ki gre mimo, si utrga kos platna! Glej moža, ki devlje drugim jed v usta, sam pa ne jé! In glej, koliko mož teče tam za urno antilopo: ta jo lovi za vrat, drugi za noge — ona pa beži, beži...

Dalje so šli vezirji zamišljeni in trudni. Pa so prišli do starčka, ki je molil in imel brado do tal. Spraševali so ga, kaj pomeni vse to, kar so videli? Starček pa je stresel svojo brado: »Premlad sem še, da bi razumel. Pojdite dalje, našli boste mojega starejšega brata! Jaz hvalim Boga komaj sto in petdeset let.«

Vezirji so šli dalje in so našli krepkega moža, ki je imel brado do pasu in goste, le malo osivele lase. Vprašali so ga, kaj pomeni vse to, kar so videli, pa je stresel mož svojo brado:

»Premlad sem še, da bi vedel. Štejem komaj sto in osemdeset let. Pojdite dalje in vprašajte mojega starejšega brata!«

Vezirji so šli dalje in so naleteli na krepkega moža, ki je stal kakor mlad hrast med mladeniči, ki so ga poslušali. Tega moža so prosili vezirji, da jim pove v imenu Boga, kaj pomeni vse to, kar so videli na svoji poti od dragocenega sadja na drevesih do starčka, ki je mlajši kakor njegov mlajši brat.

Mož-učenjak si je pogladil črne lase in pojasnil:

»Mož, ki je pulil zelišča in metal zrela in nezrela v Nil, je smrt, ki pobira staro in mlado. — Človek, ki je rezal šibe in oteževal butaro, ki je ni mogel dvigniti, je Adamov rod, ki greši in greši in si navezuje vedno večjo butaro grehov. — Bedak, ki je polnil posode drugih, je nespametni gospodar, ki razmetava svoje premoženje drugim in strada domače. — Ptič, ki ni mogel v votlino nazaj, je beseda, spuščena iz ust. — Kača je svet. Vsakega piči, pa nihče se ne varuje pred njenim pikom. — Ljudje, ki kupujejo smrdeče meso, so pregrešne človeške želje. — Lov za antilopo pa je lov za zemeljskim blagom. — Tele, ki sesa suho kravo, je oderuštvo; platno na drevesu je prava vera: vsak si jo prisvoji, ona pa ostane vedno ena in ista. — Mož, ki pita druge in strada sam, je podoba modrijanov. Drugim dajejo dobre svete, sebi pa ne znajo pomagati.« Potem učenjak nadaljuje:

»Moj najmlajši brat je tako postaran, ker ima za ženo slabo gospodinjo; moj drugi brat je krepkejši, ker ima gospodinjo, ki varčuje vsaj pri nekatereh stvareh; mene, najstarejšega, pa vidite tako čilega, ker imam varčno, pošteno in ponižno ženo.« Čez čas mož spet nadaljuje:

»O zlahtnem sadju v platnenih vrečicah pa mi je pravil moj oče tole: Pred tri sto leti je živel v naši deželi moder in pravičen sultan. Tedaj je kupil mož iz naše vasi njivo, jo zoral in našel zaklad. Šel je k prejšnjemu lastniku njive in mu ponudil zaklad. 'Kajti,' je rekel, 'kupil sem njivo, ne pa zaklada.' Oni mu je pa rekel: 'Kar si kupil, je tvoje.'

Skregala sta se moža do grdega. Sosedje so prišli in so ju spravili narazen. Tožila sta se in stvar je prišla pred sultana, ki ni slišal še nikdar take tožbe. Rekel je: 'Pri velikem Bogu! Danes je veselo moje srce, ker spoznavam poštenje svojih podložnikov. Zahvalim Boga, da sem doživel tak dan!'

Vprašal je potem sultan prodajalca njive, ki ni hotel zaklada: 'Imaš li otroke, dediče svojega poštenja?'

„Sina imam,“ je odgovoril prejšnji lastnik njive, „in upam, da ne bo nezvest poštenju.“

„Dobro!“ se je razveselil sultan in vprašal kupovalca njive: „Imaš morda hčer, ki bo prenesla tvojo čast na pozne potomce?“

„Imam,“ je odgovoril lastnik njive. „Bogu bodi slava, modro dekle je in ne bo prestopilo postav svojih očetov.“

„Dobro! Prejšnji lastnik njive daj svojega sina za moža hčeri sedanjega lastnika njive in zaklad naj bo njihov!“

Zgodilo se je tako in ves svet je slavil modrost sultanovo in poštenje njegovih podložnih.

Novi lastnik je zasejal njivo s pšenico. Zrasla so pa drevesa in na njih biseren sad. Tako je počastil sam Bog poštenje in modrost teh mož. Iz vseh krajev sveta so hodili ljudje gledat to čudno sadje, nikdar se pa nihče ni dotaknil teh sadov. Kakor so vzrasli, taki so ostali. Tudi sultan je zvedel o tem in se napotil s svojimi vezirji na njivo. Ogledovali so si zaklad. Vezirji so rekli sultanu:

„Daj — ukazuj! To sadje spada v tvojo zakladnico! V slabih časih ti ga je poslal Bog v pomoč.“

Sultan se je pa otesel: „Ne daj Bog, da bi segel po sadju, ki naj proslavlja poštenje revežev na vse večne čase!“

Ukazal je, naj vsijejo dvorni krojači vsak sad v platneno vrečico in privežejo na drevo. Vezirji so s kislimi obrazi poslušali to povelje modrega sultana — saj bi se bil prijel marsikateri dragocen sadež njih prstov...«

Stari mož z mladeniško postavo in obrazom se je nasmehnil in nasmehnil so se mladeniči okoli njega. Vezirji sedanjega sultana so pa zardeli, ker so dali svojemu vladarju isti nasvet kakor vezirji nekdanjega sultana. Imeli so ob tem iste želje in namene...

Osramočeni in skesani so se vrnili k svojemu vladarju.

Menda se sveti še danes čudežno sadje tam nekje ob Nilu in še danes je poštenje zelo redka čednost.

Mirko Kunčič:

Tinja, tanja . . .

*Tinja, tanja — sinja sanja
je nad Zlatko se spustila,
kradoma — s poljubom bežnim —
njenih očk se doteknila.*

*In je kot bi trenil — hoplal —
poletela preko holmca
Zlatka na nevidnih krilih —
v carstvo pravljič, bajk in solnca.*

*Kraljevič na iskrem belcu
je pridirjal ji nasproti,
jo odvedel na gostijo
v čarodejen grad ob poti.*

*In so vile priplesale
in pritekli škrateljčki
in ponudili kolačkov
dobri ji prijateljski.*

*Joj, takrat pa tinja, tanja —
vse je vzela črna noč.
Zlatka se je prebudila,
vzdihnila, v praznino zroč...*

† Leop. Podlogar:

Iz zgodovine kranjskih trgov.

15. Senožeče.

(565 m, 820 prebivalcev.)

Trg Senožeče leži na južnozapadni strani Postojne ob državni tržaški cesti. Senožeška okolica je mala rodovitna planjava v vzhodnem delu tržaškega Krasa, ki nad Senožečami globoko sega v Kranjsko. To planjavo okoli trga zapira na vzhodni strani goličavi Matičnik in zelena Osojenica, proti severu Brda, na zapadu pa glasoviti Gabrk z Vremšico.

Na severni strani trga šumlja plitev potok. Izteka se v Rašo in naposled v Jadransko morje. Klanec Smoljevo nad Senožečami in Razdrtim dela razvodje med vodovjem Jadranskega in Črnega morja.

Pred trgom od postojnske strani na obrastlem hribu so razvaline starega gradu. Boljše gradivo iz tega razvaljenega starega gradu se je porabilo za zgradbo novega gradu »Pod Presko«. Tu so bili nameščeni uradi okrajne sodnije. Pod gradom stoje prostrana poslopja pl. Garzarollijev, najlepša v trgu. Desno državne ceste pred trgom je stala, ali še stoji pivovarna Ritter-Holtova, koder si je služilo več domačinov vsakdanji kruh.

Senožeški okraj je spadal pred vojno pod postojnsko okrajno glavarstvo in cerkveno pod postojnsko dekanijo. Občina je štela 937 prebivalcev, ker spada v občino tudi vas Gabrče (117). Župnija ima okrog 2000 duš. Oskrbuje jo župnik z enim duhovnim pomočnikom. Šola v trgu je bila štirirazrednica; v tričetrt ure oddaljeni Dolenji vasi pa je bila enorazrednica.

Naši starejši zgodovinarji: Lacij, Schönleben in Valvasor trdijo, opiraje se drug na drugega, da so ustanovili tukaj naselbino Senonski Galci. Ko so jih podvrgli Rimljani, so ti ustanovili rimsko naselbino in postajo, imenovano Anesica. A postaja Anesica ni stala v Senožečah, ampak v Sežani, kar se sklada s številom milj. Rimljanom je bil ta kraj seveda znan. Iz stare karnske vasi Tergeste je vodila čez Gabrško sedlo (550 m) cesta proti Cerknici in odtam proti Krki in Kolpi.¹ Že Linhart² se je uprl razlagi imena Senožeče od rimske »Anesica«, ker je tam ni bilo. Trgu in okolici so dale ime obširne senožeti, ki se razprostirajo na tej kraški planjavi.

Grad nad trgom, ki je zdaj v razvalinah, je bil zgrajen v neznanih časih. Njegovi gospodje niso bili neodvisni plemiči, ampak podložni frankovskim vladarjem, pozneje oglejskim očakom, goriškim grofom in Habsburžanom. Omenjajo se Devinski grofje, pl. Memigliano (1275) in za njimi pl. Walsee. Ko so ti izumrli okoli leta 1492. je podedoval njih posestvo cesar Friderik III. Poglavar senožeškega gradu pa je bil leta 1496. Henrik Elechar. V vojni z Benečani je podpiral Mihael Frankopan cesarja Maksimilijana I. (1493—1519). V plačilo mu je cesar dal v najem Senožeško graščino. Za Frankopani so jo prevzeli Lambergi, od teh pa jo je kupil knez Ivan Ferdinand Porcia. Plemiška rodovina Porcia je furlanskega izvora. Dobila je na Kranjskem že leta 1550. graščino Senožeče. Grof Ivan Ferdinand Porcia je bil l. 1635.—1650. kranjski deželni sodnik, potem je postal najvišji dvorni mojster in vzgojitelj cesarjeviča Leopolda, ki je tudi potem, ko je zasedel prestol, visoko cenil Porcia in mu največ zaupal. Leta 1640. je Porcia kupil tudi graščino ortenburško na Koroškem in sezidal v renesančnem slogu lep

¹ Mittheil., 1854, 7; 1890, 76.² Versuch der G. Kr., I, 172.

grad v Špitalu. Na Krasu so kupili Porcia tudi grad Radlsek in priženili gospodstvo Prem (grad in trg). Najvažnejša njih pridobitev je bila pa grofija istrska. Ta je pripadla leta 1374. avstrijskim vojvodom. Dajali so jo navadno v najem ali zastavo. Že vojvoda Leopold III. je grofijo prepustil gospodom Devinskim. Ko so Devinski izumrli, so jo dobili njihovi nasledniki Walsee, pozneje Ravbarji, Moškoni, Hodiščani, Barbo, leta 1611. Eggenbergi. V tridesetletni vojni jo je pa zastavil cesar Ferdinand IV. dvema beneškima trgovcema. Pod Leopoldom jo je pridobil njegov mogočni minister Ivan Ferdinand Porcia leta 1660. s tem, da je vrnil trgovcema 350.000 gld. posojila. Cesar je povzdignil za to uslugo Porcia in njegovo rodovino v knežji stan. Ob tem času je prišla tudi graščina Senožeče tem plemičem v last. Dne 2. oktobra 1660 je cesar Leopold, vračajoč se iz Gorice, v gradu senožeškem obedoval in prenočil.

Senožeški trg se omenja prvič leta 1217. Takrat je goriški grof Engelbert oprostil podložnike stiškega samostana davkov in mitnine v njegovih trgih:

Planina in Senožeče. Plačevali so le 2 marki beneškega denarja od tovara za neki sklad.³ Leta 1518., 24. majnika, je določil cesar Maksimilijan, da naj bo trg Senožeče skladišče za tržaško sol. Semkaj naj bi hodili ponjo kmetje z dežele, da bi lažje živeli. Vsak teden so dovažali sol in določeni dan so bila skladišča odprta trgujočim kmetom.⁴ Trgovina s soljo je pa za časa turških navalov zelo trpela.⁵ Cesarski odlok z dne 3. marca 1523 je določil, da se morajo vsi tovarniki iz Slavine, Kočevja, Ribnice, Cerknice, Iga, Višnje gore, ki so potovali v Trst, držati ceste, ki drži čez Senožeče.⁶ Med Senožečani in Postojno je bila v Matenji vasi pri Prestraneku cesarska mitnica. Do te mitnice je moralo iti blago, ki se je tovorilo od Adrije, bodisi iz Trsta preko Gabrškega sedla, bodisi iz Reke, čez Trsat, Trnovo, Šent Peter. Sedanja Matenja vas (Mautersdorf) v občini Slavina je bila mitniška postaja (Mautstation) in od tod izvaja že Levstik njeno ime.⁷ Teh dveh poti od

³ Schumi, U. u. R. B., II, 25.

⁴ Mittheil., 1862, 72.

⁵ Dimitz, G. Kr., IV, 62.

⁶ Dimitz, G. Kr., II, 292.

⁷ Müllner, Emona, 240, Argo, I, 27.

Adrije so se posluževali že tudi Rimljani. Senožeče so bile od nekdanj skladišče tudi za les, ki se je odvažal v Trst. Pivčani in Podnanosci in tudi drugi so imeli svoja skladišča v trgu. Dokler ni stekla južna železnica do Trsta, so bili tu imenitni lesni sejmi. Po 50—60 težkih voz je stalo ob cesti. Ves les se je v Senožečah preložil. Domačini so ga odvažali v Trst. Kar je bil pozneje Rakek, to so bile prej Senožeče. Železnica se je pa trga ognila in razmere zelo spremenila. Blagostanje ljudstva je padlo. Polja je le malo, a je rodovitno. Valvasor pravi, da tukaj vsejana rž pšenico rodi. Podnebje je mrzlo, nekaj vsled burje, nekaj vsled visoke lege. Viharna burja zadržuje razvoj sadjarstva. Posebnega zaslužka zdaj ni. Senožečani prevažajo les, pozimi pa delajo bukove butarice (fašče), ki gredo vse v Trst.

Do leta 1830. je spadala župnija Senožeče pod tržaško škofijo. Dvorni odlok z dne 7. decembra 1820. je že zahteval, da mora tržaška škofija odstopiti ljubljanski: Vreme, Hrenovice z ekspoziturami Razdrto, Ubeljsko, Orehek in Studeno; dalje Postojno, Slavino z ekspoziturami Št. Peter, Trnje in Štovan, Košano z vikarijatom Zagorje in ekspoziturami Nadanje Selo in Suhorija, Senožeče, Trnovo z vikarijatom Prem in ekspoziturami Knežak, Podstenje in Harije. Papež Pij VIII. (1829—1830) je pridružil 16. julija 1830. ljubljanski škofiji, duhovnije postojnske in trnovske (prej v tržaški škofiji) in vipavske (prej v goriški škofiji) dekanije. Placetum regium (cesarsko odobrenje) je dobila ta odredba 15. februarja 1831. Knezoškof Anton Alojzij Wolf je določil praznik sv. Petra in Pavla, 29. junija 1831., za pričetek te spremembe.⁸

Župnija Senožeče je stara; ločila se je iz Hrenovic ali Tomaja. Gotovosti o tem pa nimamo. L. 1395. je že obstojala in l. 1446. jo je papež Nikolaj II. utelesil mizi tržaškega škofa. Patronat nad župnijo je pripadal torej temu škofu. Kot gospodje Krasa in Istre so si pa grofje Walsee l. 1395. prisvojili patronat nad kraškimi župnijami. Začele so se pravde med tržaškimi škofi in zemljiško gospodo, ki so prišle celo pred bazeljski cerkveni zbor (l. 1437). Pravda se pa tudi tu ni dokončala. Tržaški škofje so prepustili pod gotovimi pogoji, ki so obremenili župnika, patronat Walsee-jem. Ko so ti izumrli, je pripadel patronat Habsburžanom (1492). — Do najnovejšega časa se je držal zemljiške gospode, kneza Porcia.

Župnijska cerkev v Senožečah je posvečena sv. Jerneju, apostolu. Zidana je sedanja najbrž l. 1615., če se na pozidavo nanaša vzdana plošča na zvoniku. Drugih podatkov o tem ni nikjer zaslediti.

Sedanje župnišče stoji na nekdanjem svetu pl. Garzarolljev. Tega je odkupil knez Porcia in dal zidati župnišče leta 1792. Poprejšnje župnišče je stalo pod starim gradom, ne daleč od razvalin cerkve sv. Roka, na zemljišču, ki nosi še danes ime »stari farovž«. Končal ga je menda požar leta 1684. in z njim tudi župnijske matice, ki se s tem letom začenjajo. Po požaru so stanovali duhovniki v gradu in sicer v oddelku, ki je nasproti kapelici Matere božje. (Konec.)

⁸ Izvestja M.Dr., 1906, 56.

Pegatka.

V začetku, ko je Bog ustvarjal svet, je rekel pticam: »Dvignite se in zletite!« In vse ptice so se dvignile in zaklicale: »Če Bog hoče, se rade dvignemo in poletimo kvišku.«

Samo zala afriška pegatka ali perlinka je zoprno čvekala: »Naj že Stvarnik hoče ali noče, jaz se bom dvignila in letela.«

Dvignila se je, da bi vzletela, a je padla na tla. Iznova je poskušala, a vselej se ji je ponesrečilo.

In Bog ji je povedal: »Tvoj uporni duh te je oropal mojega blagoslova. Ti ptica črnih Kamovih otrok, smeš rabiti edino-le svoje noge za gibanje, a ne pruti!«

Janko Samec:

Klepetavosti.

*Živela sta sraka in stric srakoper
v gozdiču samotnega griča
in včasih sta zjutraj in včasih zvečer
plovila si kakšnega ptiča.*

*Le redko prisilil ju sitni je glad,
da vzela sta vmes še metulja —
a kadar sta spravljala v gnezdo se spat,
sta močno se bala kragulja.*

*Stric sraki na tihem ji dal ta nasvet:
»Glej, da mi boš v gnezdu molčala!
Kragulj sicer spravi na drugi te svet —!
A ona molčati ni znala.*

*Nekoč res nad njima je plaval kragulj...
»Hej, dajte ga... dajte, morivca!«
zavpila je sraka... In on jo je čul
ter snél jo brez vilic in krivca.*

Mladinski novičar

V SPOMIN † prednici Eleonori Mantuani.

Koncem januarja je umrla v Ljubljani v Lichtenthurnovem zavodu častita sestra prednica Eleonora Mantuani, skrbna mamica mnogih sirot, velika ljubiteljica in vzgojiteljica mladine. — Preminula je, a njen spomin živi lep in svetel v dušah mnogih velikih in malih, ki jim je bila pokojnica vodnica in svetovalka na poti življenja.

Častita sestra Eleonora je z vso ljubeznijo živela za svoje male neboljence. — Koliko podobic, igrač in slaščic so prejeli le iz njenih rok! Koliko mičnih zgodbic jim je povedala! S kakim veseljem je vsako leto peljala svoje male s prižganimi svečami v rokah in belimi venčki na glavicah v kapelo k prvemu sv. obhajilu! Kako ji je tedaj žarelo oko v tihi sreči! Kako je tedaj molila za nas, da ostanemo dobre in čiste!

Dobra pokojnica je bila vsa svoja učiteljska leta iskrena prijateljica »Vrtca« in »Angelčka«. Še zadnji mesec življenja ju je prečitala. Zato pač zasluži, da postavimo iskreni prijateljici mladine skromen spomenik tudi v mladinskem listu.

*

Vse je bilo žalostno tedaj — samo božje Dete v jaslicah se je smehljalo ljubko in pristrčno. »Kdaj je bilo tako?« boste vprašali moji mali čitatelji. To je bilo takrat, ko so našo drago mamico, sestro prednico Eleonoro prinesli še zadnjič v njej tako ljubo kapelico v zavodu. Tam, ob tabernaklju, je bil njen najljubši prostorček. Tam, ob vzhodu božje Matere je preživela toliko ur, ko je molila za nas, svoje varovance...

Pred tednom dni je še sama stopala po tej poti skupno z nami k sveti maši. In danes...

Nekaj onstranskega nas je objelo, ko smo v kapeli stali ob mrtvi sestri prednici, obdani z venci belih nageljnov. Duh dobre pokojnice je bil v naši bližini — čutili smo ga. Vedeli smo, da je ona srečnejša od nas. Pristopil je duhovnik za sveto mašo zadušnico. Raz kor so priplaval akordi, neizmerno žalostni in težki. »Requiem aeternam...« — V kapelici se je čulo pritajeno ihtenje. Božje Dete v jaslicah pa se je smehljalo. Častito sestro prednico je Jezus poklical k Sebi, da jo poplača, ker ga je tako zelo ljubila. Zato se je Jezus v jaslicah smehljajal... V naše duše pa se je naselilo hrepenenje po onem lepem, kar še ni prišlo v človeško srce in kar je Bog obljubil tem, ki ga ljubijo...

*

Dolg sprevod, tako lep, kot je bilo lepo življenje častite sestre prednice, ki smo jo spremljali na zadnji poti, se je vil proti pokopališču Sv. Križa. Male deklice s svežimi belimi nageljčki v rokah, stopajo nenavadno tiho in resno — morda so danes prvič zaslutile mrzli dih smrti. Nedolžna očesca se često ozirajo nazaj, v sredo sprevoda. Pogledi iščejo črni voz, na katerem peljejo njo, ki je tolikrat prihitela med svoje male, da se poraduje ž njimi. — »Nič več ne bodo prišli častita sestra prednica k nam v šolo. In vendar smo tako lepo nalepile hlevček,« mi pravi kar naenkrat mala Ivica iz prvega razreda. — »Pa ste nam obljubili, da jim pojdemo pokazat, kaj smo napravile...« — »Nisem vedela, da nas zapuste tako brž, Ivica,« sem odgovorila. — »Ali se je Jezušku tako zelo mudilo, da ni mogel malo počakati?« pravi užaljeno živahna Zdenka. — »Seveda se mu je mudilo,« odgovori modra Justina. »Veš, Zdenka, najbrž imajo v nebesih tudi šolo, pa imajo premalo učiteljic; pa je Jezušček poslal angelčka po našo častito sestro prednico, da mu bodo pomagali.« — »Tako je res,« pritrdi Silva. »Mama je rekla: Zato pa umrje na zemlji več otrok kakor učiteljic.« — »Pa ne, gori se ne bomo več učili, ampak samo igrali,« odgovori Danica, ki bolj ljubi punčko kakor čitanko. Pri vsej žalosti sem se morala nasmehnuti ljubki nedolžnosti. — Jezušku se je mudilo — ni mogel počakati — najbrž je res tako. —

Že smo zagledale cerkev pri Sv. Križu. Zvonovi so začeli svojo že tolikrat prepeto pesem in nam vsem je postalo tesneje. Hitro, prehitro smo stali ob jami. Tu bodo spavali častita sestra prednica... »Dajmo, vrzimo na dno jame naše cvetke, da jih bodo položili nanje, in lepše jim bo,« pravi malo dekletce. Da, naj počivajo na cvetju, saj so v življenju hodili po trnju! — In posule smo črno jamo z belimi nageljčki.

Sneg je ležal naokoli — mrzel dih smrti in minljivosti vsega časnega nas je prevzel. Že neso krsto z ljubljeno mamico med dolgimi vrstami onih, ki jim je bila pokojna vodnica in učiteljica. Pa že pada na ljubljeno pokojnico težka, tako težka zemlja...

»Nad zvezdicami, mamica častita!«

»Počakajte na nas samo še kratek čas!« je tedaj z zvonkim glaskom zaklicala mala deklica. — Da, častita sestra prednica, samo kratek čas in večnost nas zopet združi. Živele bomo, kakor si nas Ti učila — obljubljam Ti to! Ti pa tam pri Jezusu prosi za nas!

In padale so cvetke in padale so solze na krsto v jami — solze tihe hvalnosti in ljubezni. Počivaj mirno, mamica — hvala Ti za vse!

Za snežnimi planinami pa je zahajalo solnce. Čudovito lepo je bilo ta večer. Veliko in rdeče je počasi tonilo, prav kakor življenje one, od katere smo se ravno kar poslovili. Zašlo je solnce, da vstane lepše in svetlejšje; ugasnilo je zemsko življenje, da vstane nekoč poveličano in sveto.

Saj tam pri Jezusu je lepše ko pri nas, zato, o mamica, »na svidenje« čez kratek čas!

Modrost v pogovorih domačih in tujih.

Otrok.

En otrok — noben otrok.

Edini otrok je redko dober.

Iz otrok postanejo ljudje.

Otroci se uče, kar stari znajo.

Otroci kriče, kar stari govoré.

Na otrocih spoznaš mater.

Otroci ne jedo z nami, ampak mi z njimi.

Otroci plačujejo staršev dolgove.

Otrok je večkrat materin zdravnik.

Bolje, da otrok joka ko starši.

Otroci in stari ljudje so brž v joku.

Otrok ima jok in smeh v enem meh'.

Otrok in miš v hiš' napravi velik vrišč.

Otrok, ki ne kriči, se dobro ne redi.

Otrok najbolj otroka razume.

Več otrok je od jedi umrlo ko od lakote.

Otročički in prešički so vedno lačni.

Malj otroci mala skrb, veliki otroci velika skrb.

En oče more prerediti dvanajstero otrok, ali dvanajstero otrok ne more enega očeta.

Ako ima otrok sedem pestunj, ima malo varstva.

Otrokom da Bog srečo v spanju, odrasli pa se morajo truditi zanjo.

Kup otrok in košara jaje — nevarna reč.

Otroci in norci govoré resnico.

Najljubši otrok ima več imen.

Najljubšega otroka Bog najprej vzame.

Otrok, ki ni priljubljen, je povsod napoti.

(Nadaljevanje.)

Drobiž.

Šest ur na prestolu.

Šir-Kan se je uprl cesarju Husmaimu in ga je napadel l. 1509. ob reki Karamiocí. Husmaim je pa pobil in razgal svoje sovražnike in se prepustil s svojo vojsko brezskrbnemu počitku ob bregu reke. Šir-Kan je zbral ostanke svoje vojske in udaril na spečega

cesarja. Zaspani in zmedeni vojaki so bili kmalu pobiti in sam Husmaim bi bil prišel v roke svojemu sovražniku, da ga ni potisnila njegova telesna straža hitro na konja. Husmaim je bežal ob reki, sovražniki so pa pritiskali za njim. Prijezdil je do skalovja — globoko pod njim je šumela reka, za njim so bili sovražniki. Husmaim je pognal konja v skok — padel je v reko in zginit v valovih. Šir-Kan je menil, da je Husmaim mrtev in proglasil se je za cesarja Hindustana.

Husmaim pa ni utonil. Ob reki je nalival tisti čas močan bihista (vodonoša) svoje mehove, zagledal je Husmaima, planil v vodo in rešil z velikim naporom cesarja. Ta je snel svojo zlato verižico z vratu in jo dal vodonoši: »Ako mi da Bog še kdaj priti na prestol in mi prineseš to verižico — te bom bogato nagradil.«

Preteklo je nekaj let, preden je zbral Husmain toliko vojsko, da je vrgel Šir-Kana iz Delhi. Neki dan je delil milosti s svojega prestola. Priklonil se mu je tudi revni vodonoša in izročil zlato verižico.

Husmaim je takoj vstal, slekel svoj cesarski plašč in odel ž njim vodonošo. Postavil ga je na svoj prestol in rekel:

»Šest ur si ti naš vladar; karkoli boš sklenil, to bo veljalo.«

Vsi plemiči so se poklonili začasnemu vladarju, ki je izdal takoj par odlokov v korist vodonošev. Te posebne pravice, ki jih je podelil delhijskim vodonošem, so se ohranile skozi stoletja.

Husmaimu je bila vodonoševa nesebičnost tako všeč, da ga je povzdignil v plemiški stan in bogato obdaril.

Lea Fatur.

Kako lovijo krokodile na Borneo.

Iz Sandakana na otoku Borneo poročajo, da je razpisala tamošnja vlada nagrado na krokodilske glave. Posledica je bila ta, da so se lotili domačini nevarnega lova teh velikih kuščarjev z istim navdušenjem, s kakršnim gredo v naših krajih mnogi ljudje na lov postrvi, ščuk in drugih rib. Za lov na kro-

kodile so potrebne štiri reči: močna svetiljka, sulica, lahek čoln in — črna noč. Če so dani vsi ti pogoji, se popeljejo lovci v čolnu po reki navzgor ali navzdol: eden drži v eni roki svetiljko, v drugi pa sulico. Luč privabi požrešno zverino na površje vode, a komaj se je dovolj približala, ji zasadi lovec mrzlo jeklo med rebra. Sunek mora biti spretno zadan, kajti lahko se zgodi, da prevrne neubita žival z udarcem repa čoln in vse, kar je v njem. Kaj sledi nato, si lahko mislimo. V ogromnih želodcih ubitih krokodilov so našli že vsakovrstne spominke na slabo uspele sunke s sulicami: človeške roke in noge, kosti, kose cunj, ki so tvorile nekoč obleko, itd. Dobro zadetim krokodilom lovci odrežejo glavo, drugo pa vržejo proč, čeprav bi bilo še marsikaj na živali uporabnega. Za vsako glavo plačajo oblasti nagrado, in sicer je ta nagrada različna, ker se plačujejo glave po meri. Na vsaka dva in pol centimetra od konca nosu do vratu pride okrog 5 Din našega denarja. Glave vržejo nato proč.

Strahotni so vrtinci, ki jih imenujejo »tornado«, nekateri pa »tajfun«. Najstrašnejša naravna sila je tak vrtinec, ki se kar iznenada pojavi. L. 1737. je ob toku reke Ganges tak tornado uničil življenje 300.000 osebam. L. 1864. je ob indijski obali pokončal 40.000 Andomanov. Vrtinec na otoku Formozi je l. 1911. porušil 26.000 hiš. Leta 1913. je hipoma izgubilo življenje ob tajfunu 40.000 Kitajcev; nedavno pa (v noči med 2. in 3. avgustom) v pristanišču Svatoto okrog 50.000 oseb. Lani je divjal tak tornado v pokrajinah veletoka Mississipi-ja. V petih minutah je bilo razrušenih več mest in nebroj vasi, in sicer tako, da se komaj pozna, kje so stale.

Uganke, skrivalice in drugo.

1. Vprašanje.

Katero glavno mesto Evrope leži najvišje?

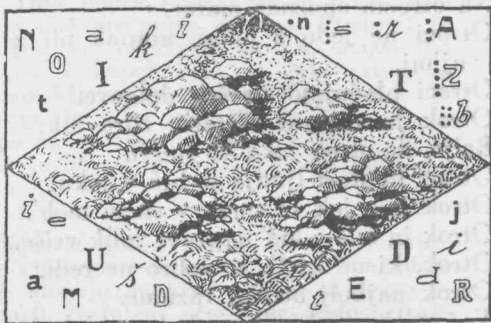
2. Vremenska uganka za april.

(A. D., Ljubljana.)

S I O N B A L N Š N O
A A A E L Č V K P J
A S T O P N R A R A
E T I I O V L U P I
U A T A J O R N E S

V teh črkah je moder izrek. Začni pri SI in preštej mesece!

3. Kamenje.

Pazi na kupe in črke iste vrste!

Rešilci in imena rešilcev — ki se sprejemajo le tekom 10 dni po izidu lista in se objavljajo le imena onih rešilcev, ki bodo rešili vse zagonetke — v prihodnji številki. — Kdor je izžreban, naj javi na upravništvo Vrta (v Ljubljani, Sv. Petra c. 80) — ne na uredništvo! — kaj želi za nagrado.

Rešitve v 7. številki.

1. Pomlad.

Rešitev je usmerjena od zgoraj navzdol. Torej začni pri vrhnjem kvadratu pri črki P, nadaljuj pri prvih dveh črkah drugega kvadrata in ravno tako pri prvih dveh črkah tretjega kvadrata. Potem začni spet pri prvem kvadratu prihodnji dve črki itd. — Pri pravilnem čitanju moraš dobiti rešitev:

Pomlad mila odklenila
svoj veseli nam je raj,
cvetje klije, radost sije,
zeleni že vrt in gaj.

2. Črkovnica.

Mohor, Pluto, logar, ploha, žolna, sliva, vinar, mesar, slana, Tatra, Metod, denar, mleko, koren. — Hugolin Sattner.

3. Vprašanje.

Ker je tam leš najstarejši.